

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XVIII. De Chaucis; qui & Cauchi, & Cauci.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

itineribus nulla ejus mentio. Itaque tam mihi liceat suspicari, jussisse Germanicum ad Vidrum ducere legiones; quàm ipsi, non jussisse. pro meâ autem sententiâ facit vox mendosa *Vifurgim*. Sed de hac re lis jam satis longa, lectorique tædiosa. Ceterum vocabulum *V I D R I* antiquum etiam nunc exstare facillè suspicer. quidpe, ubi lacui adpropinquat, mutato Vectæ nomine, vulgò dicitur *Swarte water*, id est, *Nigra aqua*, & sæpè sine epitheto simpliciter *het VVater*; adpositumque habet ejusdem nominis cœnobium. in hoc igitur vocabulo *VVater*, quum incolæ regionis, ut etiam nunc fit ab septemtrionalibus maximè Hollandis, vocalem *a* extenuarent in diphthongum *ä*, (quæ Gallis est *ai*, Anglis *ea*) facillè Romani postea ex *VVäter* facere potuerunt *Vider*.

Ptolemæo locus refertur inter Rheni orientalis, id est *Islæ*, & *Vidri* amnium ostia 10
Μαναρμανίς λιμνῆς, *MANARMANIS PORTUS*, quem locum ego nunc esse censeo opidum *Geelmhyden*; quia hodièque portus hac parte commodissimus, quo mediocria navigia recipiuntur, ad opidum *Hassels* subvehenda. olim etiam fuisse clarum, suprà ex Alberto abbate Stadenfi cognovimus.

LUCUS BADUENNÆ memoratur Tacito annal. *IV*, in rebellionem Frisiorum; ubi *L. Apronius* milite à *Flevo* castello per æstuarium in continentem Frisiæ traducto, cladem accepit, cui hæc subjiciuntur: *Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhenna vocant, pugnam in posterum extractâ, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupatâ Cruproricis, quondam stipendiarii, villâ, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse*. Hunc *Baduhennæ* lucum fuisse judico eodem tractu, quo 20
nunc maxima totius Frisiæ silva sternitur, vulgari nomine *Sevenwolden*: nam neque situs, neque distantia locorum valdè abhorrent. certum tamen argumentum, quo niti queam, nullum habeo. Idem de *Cruproricis villâ* adfirmo. Sic tamen conjicio: *Pugna inter Romanos Frisiosque commissa fuit circa ea loca, quæ sunt inter opida Leeuwaerden & Sneek*: ubi plurimi Romanorum cæsi, reliqui, pugnam in posterum usque diem extractâ, quum modò hi, modò isti superiores exsisterent; tandem apud lucum, non in luco, *cccc* confecti sunt. alii *cccc*, ex hac pugna elapsi, occupatâ *Cruproricis villâ*, quæ prope lucum fuit, mutuis ictibus occubuerunt. Hæc sunt, quæ de duobus istis locis in medium adferri possint. Eorum heic notetur oscitantia, qui *columnas Herculis*, Tacito in libro de Germaniâ memoratas, in medio Frisiorum posuerunt, ubi nunc vicus est *Duvels kutte*. qui 30
planè Taciti verba numquàm legissè mihi videntur. *Angrivarios*, inquit, & *Chamarvos* à tergo *Dulgibini* & *Chasuari* cludunt, aliaque gentes hanc perinde memorate. à fronte Frisii excipiunt. majoribus minoribusque Frisii vocabulum est, ex modo virium: utraque nationes ad oceanum Rheno pratexuntur; ambiuntque immensos insuper lacus, & Romanis classibus navigatos. Ipsum quin etiam oceanum illâ tentavimus. & superesse adhuc *Herculis columnas*, fama divulgavit: sive adit *Hercules*, seu quidquid ubique magnificum est, in claritatem ejus referre consensimus. (malim consuevimus.) Nec defuit audentia *Drufo Germanico*: sed obstiit oceanum, in se simul atque in *Herculem* inquiri. *Mox nemo tentavit: sanctiusque ac reverentius visum, de actis deorum credere, quàm scire*. De eadem navigatione sic *Pedo Albinovanus*:

— *Aliena quid aquora remis*
Et sacras violamus aquas, divûmque quietas
Turbamus sedes? 40

Ergo in ipsius oceani aliquâ insulâ *Herculis columnas* esse, fama divulgaverat; non verò in mediis Frisiorum finibus.

C A P. XVIII.

De CHAUCIS; qui & CAUCHI, & CAUCI.

ROST descriptionem Frisiorum sic auctor pergit eodem in libro de Germaniâ: 50
Hactenus in occidentem Germaniam novimus. in septemtrionem ingenti flexu redit. ac primò statim Chaucorum gens, quamquàm incipiat à Frisii, ac partem litoris occupet, omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Catos usque sinuetur. Ad *Amisiam* igitur usque occidenti Germania obtendi dicebatur Romanis. ulteriora jam septemtrionibus tribuebantur: in quibus primi *CHAUCI*. Horum nomen variè apud auctores, pro multiplici Germanicarum dialectorum variatione, perscriptum reperitur. Tacito constanter ubique, & item *Svetonio* in *Claudio*, sunt eo vocabulo, quod modò retuli. In tabulâ itinerariâ corrupta vocabula leguntur: *CHACI*, *VAPLIVARI*; pro, *CHAUCI*, *AMPSTVARI*. Apud *Dionem* etiam lib. *LIV*, terra eorum dicitur Xauis.

Χαυκίς. Apud eundem, lib. LX, & Ptolemæo gens ipsa Καυχοί & eodem modo Velleio lib. II, & item Plinio lib. IV, cap. XIV, & lib. XVI, cap. I, CAUCHI. Straboni lib. VII, Καυχοί, CAUCI. Apud Aethicum cosmographum legitur vitiatum vocabulum *Castigaucos*; pro *Cattos*, *Chaucos*. Lucano & Claudiano dicuntur CAUCI: credo metri causâ. Lucanus lib. I, ubi militeis recenset, qui ex Galliâ Cæsarem contra Pompeium sequebantur:

*Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
Deseritis ripas, & apertum gentibus orbem.*

Licentiâ profectò heic usus est poëticâ Lucanus. nam neque Rhenum accolebant Chau-
10 ci, neque ad eum vel latrocinando, vel bellando, umquam pervenerant: nec veri est si-
militudo, ipsum unum, inter tot antiquos auctores, rectius tenuisse nomen. Claudianus
equidem, lib. I, de laudibus Stiliconis, metri etiam gratiâ idem vocabulum à Lucano
mutuatus videtur; at gentem ipsam recto situ ad Albim locavit, his versibus:

*Vt jam trans fluvium non indignante Cayco
Pascat Belga pecus; mediumque ingressa per Albim
Gallica Francorum montes armenta pererrent.*

Ab septemtrionibus igitur oceano cingebantur, inter Amisiam & Albim. ab occasu
solis hiberni, Amisiâ amne ad opidum usque *Emden* à Frisiis; hinc ad Amisiâ usque Læ-
20 daeque confluentis, primùm à Bructeris, deinde, his expulsis, ab Angrivariis submove-
bantur, inde Lædâ, primùm à Chamavis, postea verò à Dulgibinis arcebantur. hinc ab
ortu solis hiberni, lineâ à fonte Lædæ ad opidum *Bremen*, & inde Visurgi ad confluen-
tem Allariamnis, quondam ab Ansbariis, ut supra ostensum; inde verò aliâ lineâ ad opi-
dum usque *Hamborg* à Cheruscis dirimebantur. Auctor noster, eodem libro de Germa-
niâ: *In lateri Chaucorum Cattorumque Cherusci*. Ab Hamburgio ad oceanum usque, Albi
flumine ab Fosis sive Saxonibus separabantur; ut infra ostendetur. At Ansbariis, ut
refert idem auctor annal. XII, Nerone imperatore III, Val. Messallâ C o s s., anno à
nato Jesu LVIII expulsis, pulsores Chauçi, agris eorum occupatis, finis habuere
versus meridiem in Chattos usque sinuatos; quâ occasus est hibernus, juxta lineam
à fonte Lædæ ad confluentem amnis, qui apud vicum *Remen* Visurgi miscetur: hinc
30 verò ab ortu, per ipsum Visurgim ad confluentem usque Allari. Comprehenduntur
nunc hisce finibus regiones istæ: Episcopatus Bremensis, Frisia orientalis; comitatus IV,
Oldeburgiensis, Delmenhorstensis, Depholtenis, & Hojensis, cis Visurgim: item
Mindensis episcopatus pars septemtrionalis. De his igitur finibus hæc Tacitus, in dicto
libro de Germaniâ: *Chaucorum gens, quamquam incipiat à Frisiis, ac partem litoris occupet,
omnium, quas exposui, gentium lateribus obtenditur, donec in Cattos usque sinuetur. tam
immensum terrarum spatium non tenent tantùm Chauçi, sed & implent. lateribus scilicet ob-
tendebantur Frisiorum, Angrivariorum, Chamavorum, Dulgibinorum, Chastuariorum,
& Ansbariorum.*

Ceterò dividebantur in MAIORES, & MINORES, quemadmodùm conter-
40 mini eorum Frisii, & quondam Bruçteri. Plinius lib. XVI, cap. I: *Sunt verò in septem-
trione vise nobis gentes Cauchorum, qui majores minoresq; appellantur. Ptolemæus in Germa-
niâ: τὰ δὲ παραπλευσάτων καυχοῶν τὰ ἐπὶ τῷ ὄρει Βουκτρικῆς οἱ φρεῖστοι, μέχρι τῆς Ἀμισίας ποταμῆς.
ἢ δὲ τὰς Καυχοῶν οἱ μικροὶ, μέχρι τῆς Οὐισούργου ποταμῆς. εἴτε Καυχοὶ οἱ μέγας, μέχρι τῆς Ἀλβίης
ποταμῆς. id est: Loca verò juxta oceanum supra Bruçteros tenent Frisii, usque ad Amisiam
amnem. post hos Cauchi minores, usque ad Visurgim amnem: deinde Cauchi majores, ad Al-
bim usque flumen. Tacitus quoque Majores Chaucos agnoscit. sed ex hujus descriptione
majores erunt ab Amisiâ ad Visurgim; minores hinc ad Albim. quidpe quum universa
gens inter Amisiam & Albim, tamquam cuneus in Chattos usque, ex sententiâ ejus de-
beat sinuari; certè major ejus pars est citra Visurgim, minor verò ultra. atque idem sen-
50 sus ex eo loco elici potest, ubi *majorum Chaucorum* auctor meminit. is est, annal. XI,
hujusmodi: *Per idem tempus, quum Frisii rebellassent, Chauçi, nullâ dissensione domi, &
morte Sanquinii alaces, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursum, duce Gan-
nasco. Gannasum Corbulo pellit; militem suum duriter habet. pergit igitur auctor;
Ceterum is terror milites hostesq; in diversum adfecit. nos virtutem auximus: barbari ferociam
infringere. Et natio Frisiorum, post rebellionem clade L. Apronii ceptam, infensa, aut malè fida,
datis obsidibus, consedit apud agros à Corbulone descriptos. idem senatum, magistratus, leges im-
posuit. ac ne jussa exuerent, præsidium immunivit: missis, qui majores Chaucos ad deditionem pel-
licerent; simul Gannasum dolo aggredierentur. Certè, ad proximos Frisiusque finitimos missis
Corbulo-**

Corbulonem, probabile est. quare haud verear Ptolemaum erroris hoc loco arguere: modo ipse sic scripserit; nec imperitus aliquis librarius ordinem turbaverit. quamquam in Germaniâ errare, Ptolemaeo jam dudum in consuetudinem ivit.

De litore atque insulis Cauchorum jam antea quaedam in Frisiis dicta sunt. ea heic, ceu loco proprio, repetere, pluraque addere, haud alienum fuerit. Plinius, oculatus rei, quam narrat, testis, sic ait dicto libro xvi, cap. 1: *Sunt verò in septentrione vise nobis gentes Cauchorum. qui majores minoresque appellantur. vasto ibi meatu perpetuis his dierum noctiumque singularum intervallis effusus in immensum agitur oceanus, aeternam operiens rerum naturæ controversiam; dubiumque, terra sit, an pars maris. illic misera gens tumulos obtinet altos, ut tribunalia structa manibus, ad experimenta altissimi astus castis ita impositis: navigan- 10*
*ribusque similes, cum integant aqua circumdata; naufragis verò, cum receperint: fugientesque cum mari pisces circa tuguria venantur. non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit; omni procul abactâ frutice. ulvâ & palustri junco funes necant, ad pratexenda piscibus retia: captumque manibus lutum, ventis magis, quam sole, sic-
 cantes, terrâ cibos & rigentia septentrione viscera sua urunt. potus iis non nisi ex imbre ser-
 vato scrobibus, in vestibulo domus. Et hæc gentes, si vincantur hodie à populo Romano, servire se dicunt. Ita est profecto: multi fortuna parcat in penam. Aliud è silvis miraculum. totam
 reliquam Germaniam replent; adduntque frigori umbras: altissima tamen haud procul supra
 dictis Cauchis, circa duos præcipue lacus. litora ipsa obtinent quercus, maximâ aviditate nascendi:
 suffesseque fluctibus, aut propulse statibus, vasto complexuradicum insulas secum auferunt; atque 20
 ita librata stantes navigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cum
 velut industriâ fluctibus agerentur in proras stantium noctu; inopesque remediis ille, prælium
 navale adversus arbores inirent. Horum prima jam antea in Frisiis explicavi. ceterum
 terram istam, quâ Cauchi insulani cibos corporaque sua, septentrionis frigore rigentia,
 calefaciebant, ad eundem modum igni concipiendo paratam fuisse puto, uti etiam nunc
 toto Germaniæ litore, à Gallico freto ad Vistulam usque amnem, sed maxime in Hol-
 landiâ, parantur, quas turbas, vulgò patriâ lingvâ *torven* incolæ vocant: vel uti in Frisiâ
 occidentali lætamen siccatur sole, vel ventis, coquendo cibo, fovendisque tempestate
 frigidâ corporibus humanis. Lacus illi duo in orientali nunc visuntur Frisiâ; alter ad
 Amisiam fluminis os, vulgò adpellatus *den Dollart*; alter prope Visurgis ostium, de *Iade* 30
 dictus. nam in his, maximè verò in Amisiam ore, classes Drusi Germanicique sæpe stationes
 habuerunt. vastiores tamen nunc puto esse, quàm tum temporis fuerunt. Anna-
 libus accolarum, qui hos nuperos faciunt, nihilo magis heic contra oculatum testem
 Plinium credo, quàm supra de omni illo mari vadoso inter Frisiæ continentem & insulas;
 item de immenso lacu Flevo, qui vulgò nunc est *Snyder see*.*

*In viam paludibus prædicant passim auctores Germaniam; auctor verò noster infor-
 mem terris, asperam celo, tristem cultu, asperuque; ut supra, lib. 1, cap. xii, notatum est. id,
 si cui aliàs, certè huic parti quammaximè convenit; ut quæ ferè omnis nil nisi continua
 palus, aut certè terra limosa, humida, & usquequaque humilis: pecorum equidem, ut ait
 Tacitus, secunda; sed pleraque improcera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis. 40
 quin & antiquitas morum ipsi incolis nondum omnis abivit. quam tamen heic repetere
 superfedeo, ne quid ignominia causâ dixisse videar, quum prona ubique sint ingenia,
 etiam optimè dicta in pessimum detorquere sensum. mihi verò causâ terram hanc cum-
 maximè reverendi; quum originem inde atque genus à nobili & antiquâ Cluveriorum
 gente ducam. Hæc igitur de finibus ac solo Cauchorum dixisse sufficiat.*

Ceterum Florus lib. iv, cap. xii, sic de Druso tradit: *Præterea, in tutelam provincia-
 rum, presidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. nam
 per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Ad Visurgim quæ exstructa
 ab Druso fuerint castella, haud facile certo situ monstraverim. de Chattorum castello,
 haud procul Visurgis ripâ sito, supra dixi. at fuisse præter istud alia in ipsâ dicti amnis 50
 ripâ, haud dubium est. Apud Ptolemaum locus Germaniæ legitur nomine *Wallegrov*,
 FABIRANUM. cujus situs probè quadrat in celebrem nunc urbem, in dextrâ Visurgis
 ripâ, Bremen. nec nomen omnino abhorret: nam, demtâ priore syllabâ, reliquum *biran-*
um, satis aperta vestigia gerit vocabuli Bremen. & quid scio, an non apud Ptolemaum
 corruptum sit in *v*; integrumque vocabulum fuerit FABIRANUM? Apud Tacitum
 annal. lib. 1, post enarratam exercitus apud Rheni ripam seditionem, hæc leguntur
 verba: *At in Chaucis captivè seditionem presidium agitantis vexillarii discordiam legio-
 num: & præsentis duorum militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Menius castrorum
 præfectus,**

praefectus, bono magis exemplo, quam concesso jure. deinde, intumescente motu, profugus, repertusque, postquam intuta latebra, praesidium ab audacia mutuatur: Non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. simul, exterritis qui obsisterant, raptum vexillum ad ripam vertit; & si quis agmine decessisset, pro desertore fore, clamitans, reduxit in hiberna turbidos, & nihil ausos. Ripam hanc intelligo Visurgis amnis, à quo discesserant vexillarii, Rhenum & seditiosas legiones petitori. namque praesidium id haud dubiè Chaucis continendis impositum. Fuisse igitur existimo aut paullo infra, aut ad ipsum opidum *Bremen*: unde huic prima origo & celebritas. quod tamen postmodum in ulteriorem ripam, ceu commodiorem situm, transportatum. Falluntur Polonicarum rerum scriptores Poloni, qui urbem hanc, à majoribus suis Slavis conditam, vocabulo ejus gentis adpellatam praedicant *Brzemie*, id est, *onus*. quippe gens ea Albim flumen numquam transgressa est. Fabulae scilicet istae sunt & nugamenta mera, in gloriam gentis, alioquin satis clarae atque illustris, arroganter ac vanè conficta.

Idem Ptolemæo locus est in Germaniâ *Αμασία*, *AMASTIA*: haud dubiè *ἄμασις* & *ἄμασις ἄμασις*, id est, ab *Amasiâ* flumine, quod sic ille unâ cum Strabone vocat, dictus: quamvis is *LXIV* circiter millibus passuum supra fontem dicti fluminis sit positus. Ego quidem non dubitaverim, quin idem sit, quod nunc opidum ad ostium fluminis vulgò vocatur *Emden*. nam & hoc ex fluminis vocabulo, quod nunc est *Ems*, nomen habere, nemo negare potest. Ptolemæo autem usitatissimum esse, in immensum à veris locorum sitibus aberrare, jam dudum perspectum est. exemplo suffecerit vel una *Luppia*. Sed & apud Tacitum, *annal. II*, aut ingens est mendum, aut idem opidum *Emden* nuncupatur *AMASTIA*. De Germanico, expeditionem in Cheruscos faciente, sic loquitur: *Lacus inde & oceanum, usque ad Amisiam flumen, secundâ navigatione pervenitur. Classis Amisiam relicta, lævo amne. exeatque in eo, quod non subvexit. transposuit militem, dextras in terras iturum. ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem, ac legiones, prima æstuarium, nondum adcrecente undâ, intrepidi transiêre. postremum auxiliorum agmen, Batavique in parte eâ, dum insultant aquis, artemq. nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt.* in his aut locum certum, non amnem, adpellavit auctor *Amisiam*; aut certè quædam ejus verba interierunt. Poterat equidem sic suppleri: *Classis in ore Amisiam relicta, lævo amne*: quod si concedas, nihil habeo, quod amplius scruter. at si neges, quidquam in auctore deesse; omnino ego contendam, eundem locum, qui nunc opidum vulgò dicitur *Emden* à Tacito adpellatum esse *Amisiam*. Classem Romanos in statione habuisse in ore amnis *Amisiam*, sive in lacu, qui est ad os, cum supra ex Plinio, tum modò ex citatis Taciti verbis intellectum. & idem hic auctor *annal. I*, sic de eodem Germanico: *Ne bellum mole unâ ingrueret, Cecinam cum XL cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros, ad flumen Amisiam mittit. equitem Peditum praefectus sinibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacum vexit. simulque pedes, eques, classis, apud praedictum amnem convenire. & mox: Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum.* Peditum equitem suum sinibus Frisiorum, id est, confinio Bructerorum, si duxit: certè nullâ aliâ parte *Amisiam* attingere potuit, quam ubi is in lacum, in confiniis Bructerorum, Cauchorum, Frisiorumque, effunditur. certum igitur, heic tunc etiam classem relictam. Locus ille in *annal. lib. II*, variè hæcenus interpreteis, etiam doctissimos, vexavit. haud verebor & ego aliquid in eodem tentare. *Classis ad Amisiam, sive vicum tunc, sive castellum praesidiarium Romanorum, in statione fuit relicta, lævo amne*, id est, in lævâ ripâ, sive in ore dicti lacus, ut patet ex Plinio; quemadmodum anno antè. expositus heic mil. s. in lævas *Amisiam* fluminis terras circa vicum *Panning*, in dextras hinc trans *Amisiam* terras iturus, versus *Visurgim* amnem, & opidum *Minden*: quò tandem perventum esse, ex reliquâ historiâ liquet. In dextras terras ad ipsum opidum *Emden* non fuit expositus, quia inde ad dictum locum tendentibus complura erant æstuarium, complures rivi, lacus, atque paludes. In lævâ igitur ripâ postquam aliquot millia passuum emensi erant, tandem placuit *Amisiam*, fortè circa vicum *Iemmingen*, ponte trajicere. sed & heic æstuarium in dextrâ ripâ reperta sunt: *erratumque in eo esse à Germanico, quòd non classem ultra ea æstuarium ad siccam humum Amisiam subvexerat*, tunc maximè expertum. Pontes igitur non modò super ipsum amnem, sed etiam super contentia æstuarium, ac paludeis facti sunt: quibus efficiendis plures dies absumpti. Et eques quidem, ac legiones, prima æstuarium, nondum adcrecente undâ, id est, maris adfluxu, intrepidi transiêre. postremum autem auxiliorum agmen, Batavique in parte eâ, adcrecente jam fluxu, dum insultant aquis, artemq. nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. Hanc igitur veram dictorum

dictorum verborum explicationem esse puto. Ceterum idem opidum, quod Ptolemæo lib. II, in descriptione Germaniæ dicitur Ἀμισία, lib. VIII scribitur Ἀμισία. quod vocabulum tam prope ad Latinorum *Amisiam* accedit, uti dubitari non possit esse idem. Ptolemæus id, loco proximè dicto, inter tria præcipua Germaniæ numerat opida. Hinc Stephanus etiam: Ἀμισία, πόλις Γερμανίας. Μακεδῶν ἐν τῆς Δοτὸς Ῥώμης ὅππὶ τὰς διασημῆς πόλεις. τὸ ἴδιον Ἀμισίῳ. id est: *Amisía*, urbs Germaniæ; auctore Macriano in itineralio à Româ ad illustres urbes. gentile est *Amisæus*. Scribo igitur & ipsum urbis nomen uno Σ, Ἀμισία. Hinc igitur patet, jam Drusi Germanicique temporibus fuisse id vel vicum vel præfidiarium castellum Romanorum. ad eam quidpè dignitatem, quam ei tribuit Ptolemæus, non nisi longioris temporis celebritate pervenire potuit. Celebre autem redditum per Romanorum primò militum præsidium, naviumq; in proximo lacu stationem. Florus, loco suprâ dicto, licet Amisæ mentionem nullam faciat; tamen maximè credibile est, voluisse Drusum ad hunc quoque amnem castellum locare; ut in quo classis haud semel stationem habitura erat. Tanta igitur est hujus opidi vetustas: nempe ab anno ante natum Jesum XII. hoc enim anno, quo consulatum Romæ obtinuerunt M. Messalla, & P. Sulpitius, Drusus primùm Frisiorum Cauchorumque sineis classe adgressus est; teste Dione lib. LIV: & Bructeros in Amisæ amne navali pugná superavit; teste Strabone lib. VII. quæ ipsa pugna fortè in ore amnis, sive in prædicto lacu commissa fuit.

Ceterum ad Albim quoque custodias atque præfidia Drusum locasse, paullo antè ex Floro cognovimus. In Cauchorum tantum ripâ id factum, satis certum est. quidpè ultra id flumen nihil habuere Romani & in citeriori etiam ripâ, supra Cauchos jam Cherusci occurrebant; qui & ipsi, quamvis aliquando victi, tamen sub imperium Romanum numquam redacti fuerunt. Proinde etiam haud plura uno præfidio in Cauchorum ripâ fuisse crediderim. Est opidum hodiè hoc tractu, vulgari vocabulo *Stade*, ad Sivingam flumen, haud procul Albis ripâ situm; ad spectu patriorumque annalium relatu vetustissimum. quod equidem haud dubitaverim, quin à Druso olim in custodiam præfidiumque Albinæ ripæ sit conditum: quum & nomen ipsum Romanam originem clamitare videatur; quasi locus quondam dictus sit *militum vel navium Romanarum STATIO*. Et intrasse classẽ Romanam ab oceano Albim, quum Tiberius post defunctum Drusum res hic in oris Augusti auspiciis gereret: auctor est Paterculus, lib. II, his verbis: *Recepta Cauchorum nationes. & mox: Fracti Langobardi; gens etiam Germana feritate ferocior. Denig, quod numquam antea spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium, à Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundurorumque fines præterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus; & eodem, mirâ felicitate & curâ ducis, temporum quoque observantiâ, classis, quæ oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito antè mari flumine Albi subverta, plurimarum gentium victoriâ, cum abundantissimâ rerum omnium copiâ exercitui Cesarique se junxit. Ut in plerisque Tiberii, ducis sui, rebus gestis, sic hic etiam nimis elatus atque ὑπερβολικῶς præco est Paterculus. à Rheno quidpè ad ipsum usque Albis fontem, qui in remotissimis est Bojohæmi partibus, ccc haud ampliùs sunt millia passuum: quò tamen hac expeditione Tiberius non pervenit. postea enim in Marcomannos, Bojohæmum incolentis, ab Augusto missum, ipse testatur paulo post Paterculus. Igitur jam infra Bojohæmum, quâ Hermunduros ab Semnonibus dirimit Albis, atque inferiùs, maximum inter eum ac Rhenum intervallum est millium passuum haud ampliùs cccxl. ubi c l x millibus plus justo addidisse Paterculum, manifestum est. Ex hoc igitur apertissimo figmento, quid de illâ classis plurimarum gentium victoriâ credam, vix video. vercorque, haud ultra Cauchorum sineis classẽ Albi fuisse subvertam: sed in statione, ad dictum opidum *Stade*, Tiberium cum exercitu oppertam. Paterculum sive similem quempiam auctorem sequutus Strabo, lib. VII, sic scribit: Δίχαι δὲ τῆς Ἀλβίης ὁ Ῥῶν. πρὸς τῆς ἑξακλιῶν σταδίων, ἢ πρὸς ὀκτωκλιῶν ἔχει τὰς ὁδοὺς ἑνὶ δὲ, ἀπὸ σκολιᾶς καὶ ἐλώδους, καὶ ὄρυγών, κοκλοτρῆν ἀνάγκη. id est: *Distat ab Albi Rhenus III CIO stadiis circiter, si quis recto itinere profisciscatur. sed ob amfractus, & paludeis, sal- tusque, per circuitum eò ire necesse est. III CIO stadia sunt millia passuum ccc lxxv. xxv igitur tantum millia defunt, quò minùs cum Paterculo sentiat Strabo. verum rotundum heic stadiorum numerum facere voluit: ideòque adjecit τὸ πλεον. Ego haud dubito, quin illud iter Tiberii, quod Paterculus cccc tradit millium, per amfractus atque circuitus paludum saltuumque fuerit factum. rectâ enim ac proximâ viâ Albis à Rheno millibus distat haud ampliùs c lxxx. Straboni autem usitatissimum est, intervalla locorum per viarum ductus describere; eâque ratione situs regionum justo longiùs produ-**

producere. Rectius heic scripſiſſet, à Rheno ad Albim iter, per circuitum paludum ac ſaltuum, eſſe ſtadium circiter III. CIO. longè autem brevius eſſe intervallum inter eos amneis, ſi quis rectà vià commearè poſſet. Sed ad Chaucoſ redeamus.

De virtute Chaucorum egregium fertur elogium ab auctore noſtro, in libro de Germaniâ: *Tam immenſum terrarum ſpatium non tenent tantum Chauci, ſed & implent. populus inter Germanos nobiliſſimus; quique magnitudinem ſuam malit juſtitiâ tueri, ſine cupiditate, ſine impotentiâ: quieti, ſecretique, nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniiſ populantur. idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quòd, ut ſuperiores agant, non per injurias aſſequuntur. prompta tamen omnibus arma: ac, ſi res poſcat, exercitus, plurimorum virorum, eorumque. & quietibus eadem fama.* Tantâ quum fuerint juſtitiâ Chauci, miror ego, quid cauſe habuerint, cur ſub Nerone imperatore, ut ſuprà relatam, Anſibarios ſuis ſedibus expulerint.

CAP. XIX.

De CHERUSCIS, & horum clientibus CAMPSANIS, & CATHULCIS, ſive CATHULCONIBUS.

CHAUCIS, ab ortu ſolis brumalis, contermini fuerunt ultra Viſurgim, Taciti ævo, CHERUSCI; gens magna, & Arminio duce maximè inclyta. Ipſe Tacitus, in libro de Germaniâ: *In latere Chaucorum Cattorumque Cheruſci.* Ita equidem à tertio Neronis conſulatu. at antea Anſibarii etiam, & Angrivarii, medii inter Chaucoſ & Chattos, Cheruſcorum ſineis artigerunt. Sed & ipſi Cheruſci ſub Auguſti principatu citerioris ripa partem tenuerunt; Velleio Paterculo, ſub Tiberii ductu tunc temporis in Germaniâ militanti, & Dioni ſi credimus. quorum hic lib. I. VI. de Druſo narrans: *Ἀμα ἡ τῶν ἡμετέρας τὸν πόλεμον αὐτῶν ὤρμησε, καὶ τὸν πρῶτον ἐπιχειρῶν, καὶ εὐθὺς οὐκ ἐπιτυχῶς καὶ ἀνέφελος τὸν πρῶτον ἐξέβη, καὶ ἐς τὴν τῶν Συγχευῶν ἐπέβη, καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἐς τὴν Χερουσιῶν περὶ χωρῆς μέχρι τοῦ Οὐισεργον.* id eſt: *Initio veris rursus ad bellum proſectus, Rhenum tranſiit; Viſpetas ſubjugavit; Luppia fluminis ripis ponte junctis, Sigambros irruit; perque eos in Cheruſcorum ſineis, uſque ad Viſurgim proceſſit.* Et libro ſequenti, de eodem Druſo: *Ἐς τὴν τῶν Χαθῶν ἐπέβη, καὶ προῦλθε μέχρι τῆς Σαθῆρας. & μὲν: καὶ τούτων περὶ τῶν Χερουσιῶν μετῆς, καὶ τὸν Οὐισεργον διαβὰς. ἤλασε μέχρι τοῦ Ἀλβίου, πάντα τοῦτον.* hoc eſt: *Chattorum ſineis ingreſſus, ad Sueviam uſque proceſſit. inde in Cheruſcorum agros conuerſus, Viſurgimque tranſgreſſus, ad Albim uſque penetravit, cuncta depopulando.* Dioni conſentiens Paterculus, in lib. II, hæc tradit de Tiberio: *Intrata protinus Germania: ſubacti Canineſates, Cattuari, Bructeri, recepti Cheruſci, gentes; & annis, mox noſtrâ clade nobilis, tranſiit Viſurgis. Nempè nobilitatis hic fuit clade Varianâ: de quâ ſic Dio, lib. I. VI: *Ἀρχαῖοις ἢ τὸν Οὐάρων, ὡς καὶ πάντα τὰ περὶ ταῦτο ὄνομα οὐκ οἶον ποιήσαντες, προηγοῦντο αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἑλπίδος, ἐς τὴν τῶν Χερουσιῶν καὶ περὶ τὸν Οὐισεργον.* id eſt: *Varum ita acceperunt, ut omnibus ejus juſſis obtemperaturi viderentur: proculque eum à Rheno, in Cheruſcorum ſineis, ad flumen Viſurgim abduxerunt.* Narrat hinc conſpirationem Germanorum in Varum & exercitum Romanum auctore Arminio Cheruſco factam: quâ per dolum Varus ab hibernis ad ſedandam ulteriorum quorundam Germanorum ſeditionem vel rebellionem abductus. Verùm tamen Varum tunc non apud Iſpam Viſurgis ripam, neque in Cheruſcorum ſinibus, ſed apud Luppiam ad Caſtellum Alifonem, in Tencterorum agro, & Marſorum confinio, ſucto ſuperiorum ducum more, habuiſſe caſtra, multis validiſſimis que demonſtrari poteſt documentis. quorum illud haud poſtremum, quod Velleius, poſt narrationem cladis, ſic adponit: *L. etiam Ceditii, præſecti caſtrorum, eorumque qui unâ circumdati Alifone immenſis Germanorum copiis obſidebantur, laudanda virtus eſt.* Nempè hic cum quâdam manu præſidio caſtris relictus erat. ad quem obſidendum, continuo poſt cæſum Varum ejusque exercitum, Germani ſeſe conuerterunt. Tacitus, annal. lib. I: *Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum. quantumque Amiſam & Luppiam amnes inter, vaſtatum: haut procul Teutoburgiensi ſaltu; in quo reliquæ Vari legionumque inſepulta dicebantur. Igitur cupido Caſarem invadendi ſuprema militibus, duci que. præmiſſo Cæcinâ, ut occulta ſaltuum (Teutoburgiensiſ) ſcrutaretur, ponteſque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret; incedunt mæſtoſ locos, viſug, ac memoria deſormes. Prima Vari caſtra, lato ambitu, & dimenſis principiis, trium legionum manus oſtentabant. dein, ſemiruto vallo, humili foſſâ, acciſe reliquæ conſediſſe intelligebantur. medio campi albertia iſſa, ut fugerant, ut reſtiterant, diſjecta, vel aggerata. Tegunt hinc milites reliquias. cui facto hoc auctor addit: *Primum exſtruendo tumulo ceſſit***